प्रथमः भागः

१. रक्षत वृक्षान्

चित्रं पश्यन्तु, विचिन्त्य वदन्तु

प्रश्नाः

१. चित्रे के के सन्ति ? किं कुर्वन्ति ?

२. वृक्षकाः अस्माभिः कथं वर्धनीयाः ?

३. वृक्षाः अस्माकं कृते किं किं यच्छन्ति ?

उद्देश्यम् - छात्रेषु प्रकृतिपरिरक्षणस्य विषये जागरूकतायाः विकासः। प्रकृतेः उपयोगकौशलसम्पदानम् ।

छात्रेभ्यः सूचनाः -

१. गीतं पठन्तु। अनवगतानां पदानां वाक्यानां च अधः रेखाङ्कनं कुर्वन्तु।

२. अनवगतानि पदानि अधिकृत्य मित्रैः सह चर्चां कुर्वन्तु।

३. अनवगतपदानाम् अर्थान् पदकोशस्य साहाय्येन अवगच्छन्तु।

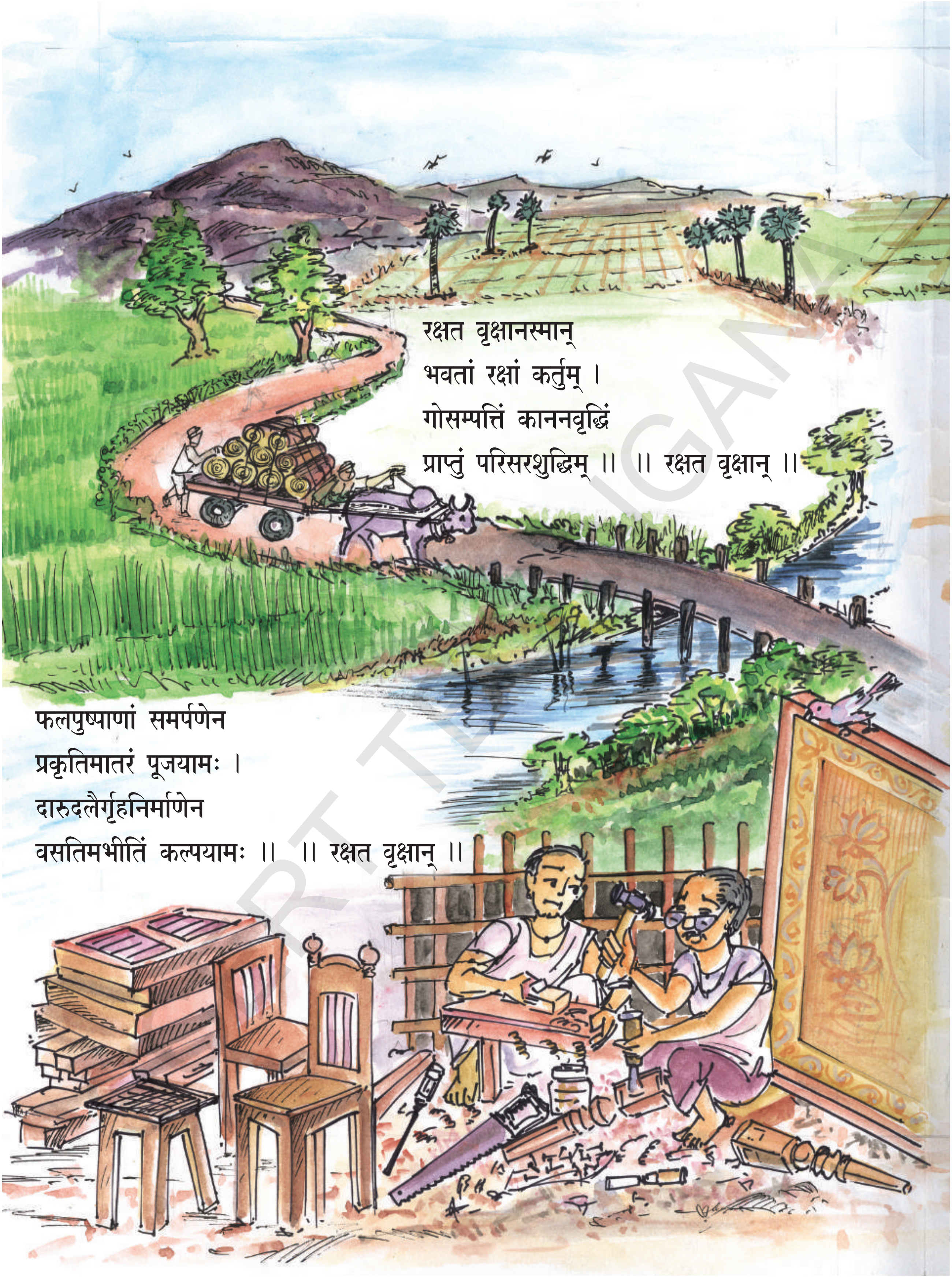

रक्षत वृक्षानस्मान्
भवतां रक्षां कर्तुम् ।
गोसम्पत्तिं काननवृद्धिं
प्राप्तुं परिसरशुद्धिम् ॥ ॥ रक्षत वृक्षान् ॥

फलपुष्पाणां समर्पणेन
प्रकृतिमातरं पूजयामः ।
दारुदलैर्गृहनिर्माणेन
वसतिमभीतिं कल्पयामः ॥ ॥ रक्षत वृक्षान् ॥

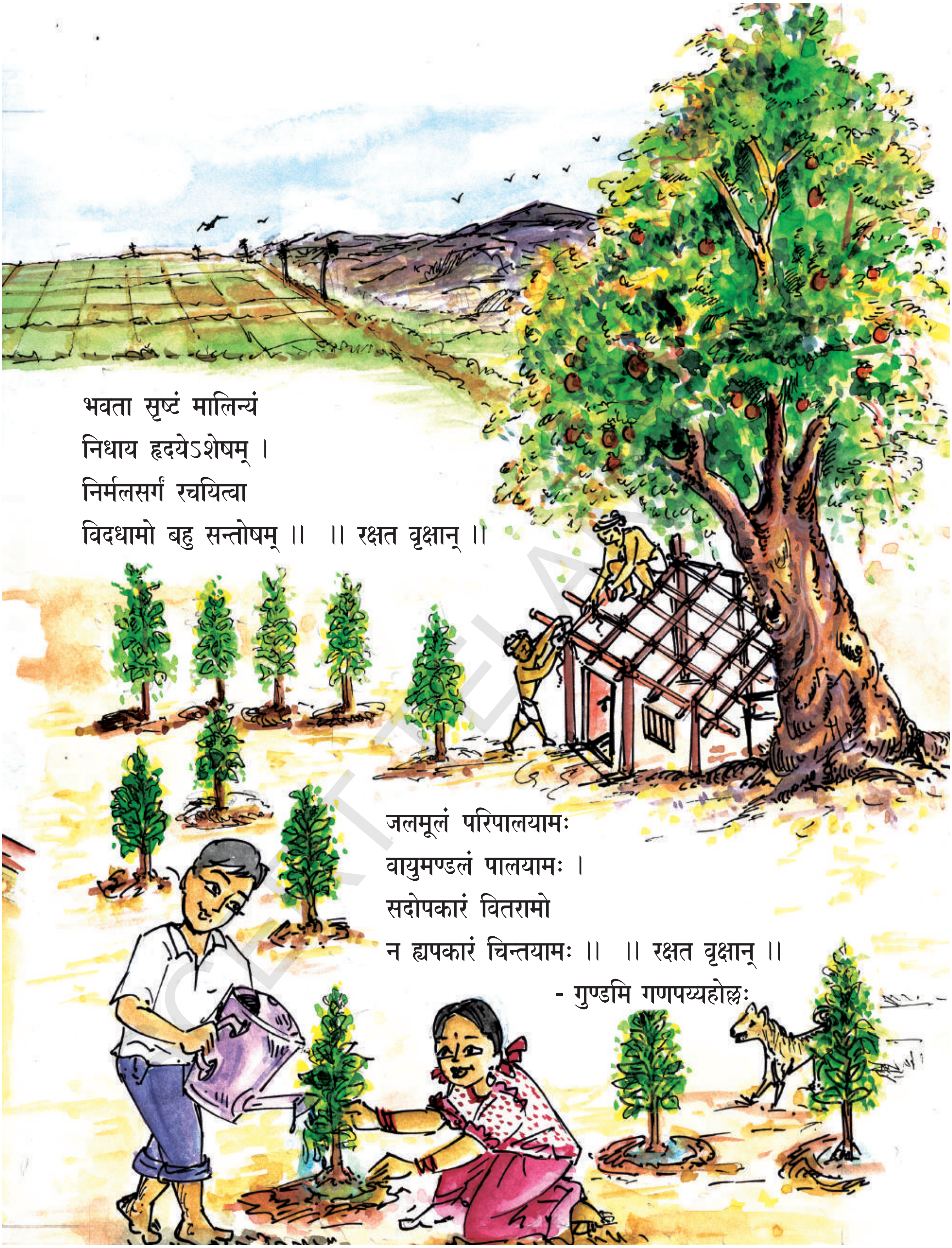

भवता सृष्टं मालिन्यं
निधाय हृदयेऽशेषम् ।
निर्मलसर्गं रचयित्वा
विदधामो बहु सन्तोषम् ॥ ॥ रक्षत वृक्षान् ॥

जलमूलं परिपालयामः
वायुमण्डलं पालयामः ।
सदोपकारं वितरामो
न ह्यपकारं चिन्तयामः ॥ ॥ रक्षत वृक्षान् ॥

- गुण्डमि गणपय्यहोल्लः

భావాః :

- మిమ్మల్ని రక్షించేటందుకు కారకులమైన మమ్మల్ని మీరు రక్షించండి. గోసంపద పెరుగుటకు, అడవులు అభివృద్ధి చెందుటకు, పరిసరాలు పరిశుభ్రంగా ఉండుటకు అవసరమైన చెట్లమైన మమ్మల్ని రక్షించండి.
- మేము ఫలపుష్పాలను సమర్పించి ప్రకృతి మాతను పూజిస్తాం. కొయ్య దుంగలతో గృహనిర్మాణం చేసి వసతిని కల్పించి మీకు భయం లేకుండా చేస్తాం.
- మీరు చేసే కాలుష్యాన్నంతటినీ ఏ మాత్రం మిగలకుండా హృదయంలో దాచుకొనే మమ్మల్ని మీరు రక్షించండి. మేము కాలుష్యరహితమైన, నిర్మలమైన ప్రకృతిని తయారుచేసి సమాజానికి సంతోషాన్ని కల్పిస్తాం.
- నీటికి ఆధారమైన కొండలు, నదులు, సముద్రాలు, సరస్సులు, చెరువులు మొదలైన అన్నింటిని రక్షిస్తాం. వాతావరణంలో కాలుష్యం లేకుండా చేస్తాం. ఎల్లప్పుడూ ఉపకారమే చేస్తాం. అపకారాన్ని గూర్చి ఆలోచన కూడా చేయం.

एतानि कुर्वन्तु

I. श्रुण्वन्तु, विचिन्त्य वदन्तु

१. एतत् गीतं के गायन्ति ? एतेन गीतेन भवन्तः किं ज्ञातवन्तः ?

२. एतत् गीतं सरागं, सभावं गायन्तु ।

३. ''अस्मान् रक्षत'' इति वृक्षाः किमर्थं वदन्ति ?

४. वृक्षाः मानवानां कृते कथमुपयुक्ताः भवन्ति ।

५. वृक्षैः आनन्दः जायते एतद्विषये भवताम् अभिप्रायं वदन्तु ।

६. अस्मान् परितः विविधवृक्षाः सन्ति खलु ! भवतां विद्यालयस्य परिसरे स्थितानां वृक्षाणां नामानि वदन्तु ।

II. पठन्तु, अवगच्छन्तु, व्यक्तीकुर्वन्तु

१. ''काननवृद्धिम् - परिसरशुद्धिम्'' एतादृशानि प्रासयुक्तपदानि गीते अन्विष्य लिखन्तु ।

SCERT TELANGANA

२. अधः दत्तानि वाक्यानि पठन्तु । तेषां समानार्थकवाक्यानि गीते अन्विष्य तेषाम् अधः रेखाङ्कनं कुर्वन्तु ।

अ. వృక్షాలమైన మమ్మల్ని రక్షించండి.

आ. భయరహితమైన వసతిని కల్పిస్తున్నాం.

इ. మీకు చాలా సంతోషం కలిగిస్తున్నాం.

ई. ఎల్లప్పుడు ఉపకారం చేస్తున్నాం.

३. अधः दत्तानि वाक्यानि समीकृत्य पुनः लिखन्तु ।

अ. वृक्षकान् अस्मान् रक्षत ।

आ. फलैः समर्प्य प्रकृतिं पूजयामः ।

इ. उपशाखिभिः गृहनिर्माणेन वसतिं कल्पयामः ।

ई. अग्रिमूलं परिपालयामः ।

४. अधः दत्तानां प्रश्नानां समाधानानि पाठस्य आधारेण लिखन्तु ।

अ. वृक्षाः प्रकृतिमातरं कथं पूजयन्ति ?

आ. जलस्य आधाराः के ?

इ. वृक्षाः कीदृशान् विचारान् न कुर्वन्ति ?

ई. वसतिनिर्माणे वृक्षाः कथमुपकुर्वन्ति ?

५. गीतस्य चरणम् अधः दत्तमस्ति । तत् पठित्वा भावं वदन्तु, लिखन्तु ।

"भवता सृष्टं मालिन्यं
निधाय हृदयेऽशेषम् ।
निर्मलसर्गं रचयित्वा
विदधामो बहु सन्तोषम्" ॥

III. स्वीयरचना

१. भवन्तः पाठे वृक्षानधिकृत्य पठितवन्तः खलु ! तथैव भवतां परिसरे स्थिताः वृक्षाः कथम् उपकुर्वन्ति इति लिखन्तु ।

२. वृक्षाणां रक्षणाय भवन्तः किं कुर्वन्ति ?

३. गीतस्य सारांशं स्वीयवाक्यैः लिखन्तु ।

SCERT TELANGANA

IV. पदजालाभिवृद्धिः

१. **वाक्यानि पठन्तु । रेखाङ्कितपदानि अवगच्छन्तु । तानि उपयुज्य वाक्यानि लिखन्तु ।**

अ. सैनिकाः देशस्य रक्षां कुर्वन्ति ।

आ. शुद्धिं कृत्वा जलं पिबामः ।

इ. विद्यया ज्ञानवृद्धिं प्राप्नुमः ।

ई. बालिका कवितां पठति ।

२. **अधः दत्तानि वाक्यानि सम्यक् पठन्तु । वाक्यद्वयं मेलयित्वा एकं वाक्यं लिखन्तु ।**

उदा - अर्चकः देवालयं गच्छति । अर्चनां करोति ।

अर्चकः अर्चनां कर्तुं देवालयं गच्छति ।

अ. उपाध्यायः पाठशालां गच्छति । पाठं बोधयति ।

....

आ. छात्रः विद्यालयं गच्छति । परीक्षां लिखति ।

....

इ. वैद्यः वैद्यालयं गच्छति । चिकित्सां करोति ।

....

ई. चालकः बस् यानम् आरोहति । यानं चालयति ।

....

उ. माता भगवद्गीतां स्वीकरोति । पठति ।

....

उपरितनवाक्येषु वाक्यद्वयम् एकीकर्तुम् उपयुक्तं प्रत्ययं **'तुमुन्'** प्रत्ययः इति वदामः। यस्य पदस्य अन्ते तुमुन् प्रत्ययः भवति, तत् **तुमुन्प्रत्ययान्तपदम्** ।

३. अधः दत्तानि चित्राणि पश्यन्तु । चित्रे किं प्रदर्शितमिति ज्ञात्वा अधः दत्तक्रियापदसाहाय्येन कोष्ठकेषु वाक्यानि लिखन्तु ।

विकसति

प्रवहति

धावति

उपविशति

तिष्ठति

हसति

४. भवतां परिचितानां फलवृक्षाणां पुष्पवृक्षाणाञ्च नामानि अधः लिखन्तु ।

फलवृक्षाणां नामानि	पुष्पवृक्षाणां नामानि
१.	१. ....
२.	२. ....
३.	३. ....
४.	४. ....
५.	५. ....
६.	६. ....

SCERT TELANGANA

५. उदाहरणानुसारम् अक्षरविभागं कुर्वन्तु ।

जलमूलम् -	ज	ल	मू	लम्
	ज् + अ	ल् + अ	म् + ऊ	ल् + अ+ म्

अ. काननवृद्धिम् ....

आ. गोसम्पत्तिम् ....

इ. पूजयामः ....

ई. वायुमण्डलम् ....

उ. निर्मलसर्गम् ....

V. सर्जनात्मकव्यक्तीकरणम्

१. भवदभीष्टस्य वृक्षस्य चित्रं रचयन्तु ।

२. वृक्षे पत्राणि भवन्ति ।

वृक्षे पुष्पाणि भवन्ति ।

.... वृक्षे इतोऽपि किं किं भवति इति सरलसंस्कृतेन लिखन्तु ।

VI. प्रशंसा

१. वृक्षेभ्यः अस्माकं बहुलाभाः भवन्ति खलु ! तर्हि वृक्षाणां रक्षणार्थं भवन्तः किं कुर्वन्तीति वदन्तु ।

२. केषाञ्चन औषधवृक्षाणां नामानि ज्ञात्वा वदन्तु ।

VII. व्याकरणांशाः

१. अधः दत्तं वाक्यं पठन्तु । विवरणम् अवगच्छन्तु ।

बालकः पाठं पठति ।

- वाक्ये त्रीणि पदानि सन्ति । प्रथमं कर्तृपदम् । द्वितीयं कर्मपदम् । तृतीयं क्रियापदम् । एतादृशवाक्यं कर्मसहितवाक्यम् ।

SCERT TELANGANA

कर्ता इत्युक्ते कः, का, किम् इति प्रश्नानां समाधानम् ।

कर्म इत्युक्ते कम्, काम्, किम् इति प्रश्नानां समाधानम् ।

क्रिया इत्युक्ते किं करोति इत्यस्य समाधानम् ।

२. कोष्ठकस्थानि पदानि उपयुज्य वाक्यानि रचयन्तु ।

कः? का ?	किम् ?	किं करोति ?
उपाध्यायः, चालकः छात्रा, युवकः, अम्बा,	पूजां, वेदं पाठं, परीक्षां, चित्रं, वाहनम्	बोधयति, रचयति चालयति, करोति, पश्यति, वदति

३. अधः दत्तं सम्भाषणं पठन्तु । रेखाङ्कितानि पदानि अवगच्छन्तु ।

उपाध्यायः - पवन! भवान् पाठं पठतु ।

पवनः - महोदय! कं पाठं पठामि ? भवान् वदतु ।

उपाध्यायः - भवान् 'विवेकानन्दः' इति पाठं पठतु ।

पवनः - 'सर्वे जनाः सुखिनो भवन्तु' ।

उपरि दत्तानां रेखाङ्कितपदानां विवरणम् अवगच्छन्तु ।

'पठतु' इति पदम् आज्ञार्थं बोधयति ।

'वदतु' इति पदं प्रार्थनां बोधयति।

'भवन्तु' इति पदम् आशीर्वादार्थं, शुभाशयार्थं बोधयति ।

✶ **एतेषां क्रियापदानां 'लोट्' इति व्यवहारः ।**

✶ **लोट् लकारस्य सन्दर्भानुसारम् आज्ञा, प्रार्थना, निमन्त्रणादयः विविधाः अर्थाः सन्ति ।**

SCERT TELANGANA

४. **उदाहरणानुसारं क्रियापदं लोट्लकारे परिवर्त्य वाक्यं पुनः लिखन्तु । तदनुसारं कर्तृपदमपि परिवर्तयन्तु ।**

उदा - बालिका पाठशालां गच्छति ।

बालिका पाठशालां <u>गच्छतु</u> ।

अ. दीक्षा श्लोकान् पठति । ....

आ. माधवः कन्दुकेन क्रीडति । ....

इ. जनकः पत्रिकां पठति । ....

ई. अनुजा गृहकार्यं करोति । ....

उ. अग्रजः जलम् आनयति । ....

परियोजनाकार्यम्

शीतकाले लभ्यमानानां पुष्पाणां फलानाञ्च चित्राणि सङ्गृह्य तेषां नामानि लिखित्वा भित्तिपत्रे संलग्नीकुर्वन्तु। तेषां विषये वाक्यद्वयं लिखन्तु ।

स्वीयमूल्याङ्कनम्

१. गीतं रागयुक्तं गातुं शक्नोमि ।	आम् / न
२. गीतं पठित्वा, गीते स्थितानि प्रासाक्षरपदानि ज्ञातुं शक्नोमि ।	आम् / न
३. गीतभावं स्वीयवाक्यैः लेखितुं शक्नोमि ।	आम् / न
४. वृक्षाः अस्मभ्यं किं किं ददतीति अंशं सरलसंस्कृतेन कवितारूपेण लेखितुं शक्नोमि ।	आम् / न

श्रद्धावान् लभते ज्ञानम् ।

SCERT TELANGANA

प्रथमः भागः

मशकराज्यम्

पठन्तु, नन्दन्तु

मशकपुरी नाम ग्रामः कश्चित् अस्ति। तत्र यः कोऽपि जनः जृम्भणादिकं कर्तुं यदा कदाचित् मुखम् उद्घाटयति तदा मुखे शतशः मशकाः प्रविश्य मुखगह्वरं पूरयन्ति । मुखे शतशः मशकाः एव मशकाः । मशकानां निर्मूलनार्थं ग्रामीणाः प्रयत्नं न कृतवन्तः । अतः मशकाः कोटिकोटिसङ्ख्याम् अतिक्रम्य वृद्धिं गताः। मनुष्याणां सङ्ख्या तु न्यूना जाता । अन्ते सः प्रान्तः सर्वः मशकराज्यमिति प्रसिद्धः अभवत् ।

सिंहासने विलासेन मशकराजः उपविष्टः अस्ति । महामात्यः राजानं दृष्ट्वा एवमवदत् -"महाराज! भाद्रपदमासतः पौष्यमासपर्यन्तम् अस्माकं कारणतः मनुष्याणां बहवः रोगाः भवन्ति। तेषु रोगेषु शीतज्वरः (మలేరియా) पादशोथः (బోదకాలు) इत्यादिसाङ्क्रमिकरोगाः सर्वत्र व्याप्य मानवान् निर्मूलयन्ति । तथा मानवजातेः निर्मूलनार्थं प्रणालिकाद्वयम् अहं सिद्धं कृतवान् ।

प्रथमप्रणालिकां श्रृणोतु । अनाफिलीस् जातीयाः मशक्यः जीर्णज्वरव्याधिं (టైఫాయిడ్) व्यापयन्ति। प्रतिजनं दंशनं कृत्वा मानवानां रक्ते सूक्ष्मजीविनः प्रेषयन्ति । एवं क्रमशः तेषां रोगवर्धनं भवति ।

द्वितीयप्रणालिकां श्रावयामि । मस्तिष्कशोथः (మెదడువాపు) वर्षद्वयदेशीयं बालम् आरभ्य द्वादशवर्षीयबालपर्यन्तम् एषः व्याधिः आगच्छति । सूक्ष्मजीविभ्यः व्याधिः सङ्क्रामति। अतः मशकसैनिकान् सर्वत्र प्रेषयन्तु । यत्र वराहाः, कालुष्यजलपूर्णानि पल्वलानि (బురదగుంటలు) कदम्बकाः अधिकाः भवन्ति तत्र अस्मत्सैन्यं गच्छेत्'' इति ।

मशकामात्यं प्रति मशकमहाराजः इत्थमवोचत् - 'मानवनिर्मूलनार्थं भवतः प्रणालिकाद्वयम् अद्भुतं महाद्भुतम् अस्ति' इति । सपदि एव सैन्याध्यक्षः 'अहमिदानीमेव सैन्यं स्वीकृत्य मानवान् आक्रम्य तान् निर्मूलयामि' इत्युक्त्वा ससैन्यं गतवान् । मशकानाम् आक्रमणेन मानवाः रोगग्रस्ताः अभवन् । केचन मानवाः मृताः, केचन मृतप्रायाः अभवन् ।

एवं स्थिते मशकान् निर्मूलयितुं सर्वैः मानवैः अपि एका गोष्ठी आयोजिता । वैद्यप्रमुखाः आगत्य रोगनिवारणोपायान् औषधानि च सूचितवन्तः । ''यत्र यत्र जलपूर्णाः गर्ताः सन्ति तान् मृत्तिकया पूरयन्तु । निम्बपत्राणि दग्ध्वा तद्धूमं मशकसञ्चारप्रदेशे व्यापयन्तु । स्थिरतया यत्र जलमस्ति तत्र तैलं स्थापयन्तु'' इत्यादिवैद्यसूचनाः जनाः सम्यक् पालितवन्तः । मशकाः मृताः । मशकपुर्याः पौराः मशकनिर्मूलनेन नितरां सन्तुष्टाः । आरोग्यं सम्पाद्य सुखजीवनं यापितवन्तः । ततःप्रभृति तस्य ग्रामस्य नाम आरोग्यपुरी इति प्रसिद्धम् अभवत् ।

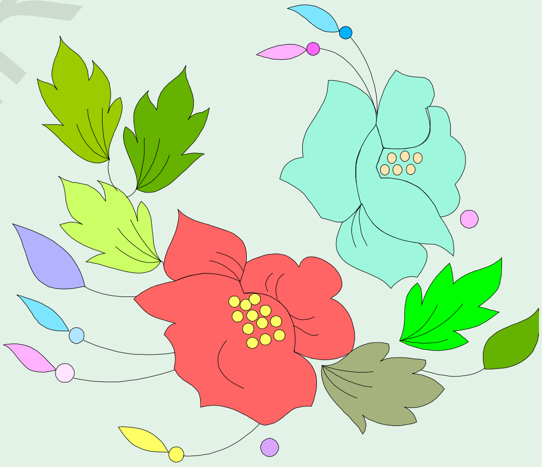

SCERT TELANGANA